

Individualna stopa zločina kao faktor predikcije penalnog recidivizma

Dragana Bogićević^a, Branislava Popović-Čitić^b

Individualna stopa zločina odražava učestalost činjenja krivičnih dela aktivnih prestupnika. Istraživanjima kriminalne karijere izdvojena je kao jedna od ključnih dimenzija koja omogućava bolje razumevanje individualnog kriminalnog ponašanja. Cilj ovog rada je da ukaže na značaj ispitivanja individualne stope zločina prilikom utvrđivanja rizika za penalni recidivizam. Dostupna istraživanja pokazuju da je stopa individualnog zločina varijabilna, te da zavisi od niza faktora među kojima se izdvajaju pol, uzrast prestupnika, tip kriminaliteta i uzrast na kome započinje kriminalna karijera. Studijama kriminalne karijere uočena je mala grupe prestupnika koja tokom kriminalne karijere izvršava krivična dela u visokim frekvencijama (hronični ili perzistentni prestupnici), što je podstaklo razmatranje mogućnosti za prospektivnu identifikaciju takvih delinkvenata. Ipak, nalazi pokazuju da dosadašnje metode identifikacije hroničnih prestupnika nisu u dovoljnoj meri pouzdane, te da se ne mogu uzeti u obzir pilikom procene rizika (penalnog) recidivizma. Ukoliko se uvaži činjenica da je najbolji pokazatelj budućeg kriminalnog ponašanja prethodno kriminalno ponašanje, jasno je kako je značajno adekvatno proceniti i predvideti individualnu stopu zločina kako sa aspekta primene odgovarajućeg tretmana unutar zatvora, tako i za prevenciju penalnog recidivizma.

KLJUČNE REČI: individualna stopa zločina, frekvencija, kriminalna karijera, penalni recidivizam.

^a Istraživač-pripravnik, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
E-mail: draganabogi@outlook.com; ORCID <https://orcid.org/0009-0007-0388-2968>.

^b Redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju.
E-mail: popovb@eunet.rs; ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1076-5838>.

Uvod

Individualna stopa zločina je pojam koji se u literaturi vezuje za paradigmu kriminalne karijere koja je početkom 70-ih godina prihvaćena u oblasti kriminologije. Najopštije govoreći kriminalna karijera obuhvata niz kriminalnih ponašanja koje pojedinačni prestupnik izvršava tokom određenog (dužeg) vremenskog perioda (Blumstein *et al.*, 1986). Nalazi longitudinalnih studija istakli su frekvenciju kao jednu od najznačajnijih dimenzija kriminalne karijere aktivnih prestupnika, koju još čine dimenzije trajanje, ozbiljnost i obrasci saučesništva (Blumstein *et al.*, 1986; Piquero *et al.*, 2003). Frekvencija izražava učestalost činjenja krivičnih dela aktivnih prestupnika. Reflektuje se kroz stopu individualnog zločina, odnosno prosečan broj krivičnih dela koje izvrše aktivni prestupnici tokom kriminalne karijere (Blumstein *et al.*, 1988). Drugim rečima, podaci o frekvenciji ukazuju na intenzitet kojim osoba čini krivična dela (Doležal, 2009), kao i na pojedinačnu stopu zločina i pomene u tim stopama s obzirom na starost pojedinca i akumulaciju krivičnih dela tokom karijere (Blumstein and Cohen, 1979). Penalni recidivizam podrazumeva dolazak prestupnika u penalnu ili drugu ustanovu za izvršenje krivičnih sankcija nakon što je prethodno već bio na izvršenju kažne institucionalnog karaktera za ranije izvršeno krivično delo (Nikolić-Ristanović i Konstantinović-Vilić, 2018).

Znanja o obrascima kriminalnih aktivnosti pojedinačnih prestupnika tokom dužeg vremenskog perioda značajna su za razumevanje individualnog kriminalnog ponašanja i sagledavanje faktora koji doprinose perzistenciji kriminalnog ponašanja i povećavaju rizik za penalni recidivizam. U tom kontekstu posebno se istaklo ranije kriminalno ponašanje izraženo kroz individualnu stopu zločina. Stoga je cilj ovog rada da se kroz prikaz najznačajnijih rezultata istraživanja individualne frekvencije ukaže na značaj sagledavanja ranijeg kriminalnog ponašanja kao prediktora za penalni recidivizam.

Merenje stope individualnog zločina

U tradicionalnim istraživanjima koja su prethodila prihvatanju koncepta kriminalne karijere, učestalost individualnog zločina merena je na nivou populacija ili uzoraka. To znači da su se podaci o prosečnom broju krivičnih dela odnosili na sve ispitanike obuhvaćene istraživanjem, bez obzira na to da li su vršili krivična dela tokom perioda posmatranja ili ne (Farrington, 1987). Takav način merenja frekvencije individualnog zločina naišao je na brojne kritike. Naime, Blumštajn i Koen (Blumstein and Cohen, 1979) istakli su da uzorci ili populacije treba da budu podeljeni na prestupnike i neprestupnike, te da frekvencija činjenja krivičnih dela

treba da se računa za aktivne prestupnike, odnosno isključivo za one pojedince koji još uvek nisu okončali svoju kriminalnu karijeru. Samo je tako moguće utvrditi da li promene u ukupnom broju krivičnih dela u populaciji odražavaju promene u pojedinačnoj stopi zločina prestupnika. Dodatno, merenje stope individualnog zločina aktivnih prestupnika omogućava utvrđivanje određenih specifičnosti koje karakterišu frekvenciju činjenja krivičnih dela tokom kriminalne karijere (Blumstein and Cohen, 1979). Tako na primer, može se utvrditi da li prestupnici koji imaju nisku stopu individualnog zločina prekidaju kriminalnu karijeru ranije nego prestupnici sa visokom frekvencijom individualnog zločina (Farrington, 1987). Dodatno, tradicionalni pristup merenja frekvencije umnogome je u suprotnosti sa samom paradigmom kriminalne karijere. Naime, kriminalna karijera obuhvata period tokom kojeg je individualna frekvencija zločina veća od nule i konstantna. Frekvencija je samo jedna od dimenzija kriminalne karijere, koja kao i celokupna karijera ima svoj početak i kraj. Pri tome, inverzna stopa individualnog zločina je prosečan vremenski interval između krivičnih dela. Pri izračunavanju stope, pa i vremenskog intervala, poželjno je eliminisati periode kada pojedinac nije u riziku za izvršenje krivičnog dela, kao što su periodi izvršenja zatvorske kazne, boravka u bolnici, nakon smrti ili emigracije (Blumstein *et al.*, 1986). Stoga se pokazalo da je tradicionalni pristup pogodan isključivo za istraživanja koja su zasnovana na samoprijavljivanju prestupnika, i to u slučaju lakših krivičnih dela. Kod lakih, gotovo univerzalnih prestupa, razumno je uzorak podeliti na visokofrekventne i niskofrekventne prestupnike, pre nego na delinkvente i nedelinkvente. Tradicionalni pristup pogodan je kod ispitivanja fundamentalnih istraživačkih pitanja o tome zašto prosečan pojedinac čini lakša krivična dela (Farrington, 1987).

Sa druge strane, savremeni pristup kriminalnoj karijeri i istraživanju frekvencije primenljiv je u istraživanjima u kojima se podaci prikupljaju iz zvaničnih evidencija ili na osnovu samoprijavljivanja ozbiljnih krivičnih dela (Doležal, 2009). Kada su u pitanju teška krivična dela, koja generalno izvršava mali procenat celokupne populacije, svrsishodno je uzorak podeliti na one koji vrše i one koji ne vrše krivična dela. Savremeni pristup omogućava ne samo da se dobije odgovor na pitanje zašto neko vrši ozbiljna krivična dela, već i o tome na koji način treba postupati sa otkrivenim prestupnicima. Ovakav pristup kriminalnoj karijeri ima veliku prednost kvantifikacije i može dovesti do značajnih promena u načinu razmišljanja o prestupničkom ponašanju (Farrington, 1987). Kod savremenog pristupa merenja frekvencije važno je napraviti razliku između prave (stvarne) i izmerene stope individualnog zločina. Stvarna stopa je povezana sa pravim brojem krivičnih dela izvršenih u određenoj godini i povezana je sa nekim nepredvidivim faktorima, kao što je recimo prilika za izvršenje krivičnih dela. Tako, pojedinac sa stvarnom stopom od deset krivičnih dela

godišnje može zapravo izvršiti pet krivičnih dela u nekim godinama i 15 u nekim drugim. Najčešći načini za merenje individualne stope zločina jesu preko podataka iz zvanične evidencije o hapšenjima ili osudama i samoprijavlivanjem delinkvenata o sopstvenom kriminalnom ponašanju. S tim u vezi, naročito je teško izvesti zaključke o stvarnim stopama individualnog zločina na osnovu izmerene frekvencije činjenja krivičnih dela (Cohen, 1983). Prvi problem u vezi sa ovim načinom merenja jeste teškoća da se identifikuju trenutno aktivni prestupnici. Naime, može da se dogodi da pojedini prestupnici, naročito oni sa niskom frekvencijom, tokom posmatranog perioda ne izvrše nijedno od specifičnih krivičnih dela čije se izvršenje u tom periodu prati. To zapravo znači da se stvarna stopa individualnog zločina ne može izračunati jednostavnim deljenjem ukupnog broja evidentiranih krivičnih dela sa brojem evidentiranih prestupnika, iako to jeste uobičajena metoda njenog izračunavanja (Farrington, 1987). Drugo, kako se period merenja povećava, tako se povećava verovatnoća da stopa individualnog zločina varira tokom vremena. Stoga, ukoliko individualna frekvencija varira tokom kriminalne karijere bilo bi korisno pronaći načine da se periodi visoke učestalosti u izvršenju krivičnih dela predvide tokom karijere. U realnosti, takvi periodi verovatno su kratki i faze u kojima prestupnici izvršavaju veliki broj krivičnih dela najčešće se prekidaju usled izricanja kazne zatvora. Dodatno, ukoliko individualne stope zločina variraju tokom vremena bilo bi korisno meriti njihovo povećanje i opadanje i koristiti ih kao prediktivne faktore (Barnet and Lofaso, 1985). Na osnovu navedenog, moglo bi se zaključiti da cilj ne bi trebalo da bude utvrđivanje prestupnika sa visokom stopom individualnog zločina, jer prestupnik koji izvrši jedno teško krivično delo može predstavljati veću društvenu opasnost od pojedinca koji izvrši veći broj lakših prestupa. Ipak, istraživanjima kriminalne karijere uočeno je da su upravo prestupnici sa najvišom frekvencijom oni koji vrše najteža krivična dela (Piquero *et al.*, 2007).

Istraživanja frekvencije individualnog zločina

Za računanje frekvencije značajno je nekoliko parametara. Grčko slovo lambda - λ koristi se za označavanje individualne stope zločina koja podrazumeva prosečan broj krivičnih dela koje aktivni prestupnici izvrše tokom jedne godine. Grčko slovo mi - μ odnosi se na individualnu frekvenciju hapšenja, odnosno prosečan broj hapšenja aktivnih prestupnika tokom jedne godine. Na kraju, slovo ku - q koristi se za označavanje verovatnoće hapšenja prestupnika nakon izvršenog krivičnog dela. Lambda (λ) predstavlja stvarnu frekvenciju, a mi (μ) izmerenu frekvenciju činjenja krivičnih dela, pri čemu su obe povezane sa ku (q). Formula za izračunavanje individualne stope zločina glasi: i zapravo podrazumeva procenu prosečne učestalosti

hapšenja za odrasle aktivne prestupnike (μ), a zatim deljenje sa verovatnoćom hapšenja nakon izvršenog krivičnog dela (q), nakon čega donosimo zaključak o frekvenciji (λ) (Blumstein *et al.*, 1986). Prikazani model jedan je od prvih i verovatno najjednostavnijih modela za računanje individualne stope zločina. Ipak, ovde treba napomenuti da su tokom perioda od trideset godina autori razvili i brojne druge modele za računanje ili predviđanje frekvencije koji su zasnovani na podacima o ukupnoj stopi kriminaliteta, stopi participacije u kriminalnim aktivnostima, verovatnoći za okončanje kriminalne karijere nakon svake osude, starosti prestupnika, nekim trajnim karakteristikama ličnosti prestupnika i drugim (Farrington *et al.*, 2016).

Frekvencija je najviše istražena dimenzija kriminalne karijere, te su se procenom stope individualnog zločina bavile gotovo sve istraživačke studije kriminalne karijere. U delu koji sledi prikazani su nalazi studija koji su imali najznačajniji doprinos u unapređivanju znanja o individualnoj frekvenciji zločina, a koji mogu biti značajni u kontekstu razumevanja visoke stope individualnog zločina kao prediktora za ponovno upućivanje prestupnika u penitensijarne ustanove.

Studija Blumštajna i Koena bila je prva koja se bavila ispitivanjem stope individualnog zločina aktivnih prestupnika. Procene o učestalosti činjenja krivičnih dela izvršene su na osnovu evidencija o hapšenju prestupnika u gradu Vašingtonu koji su kriminalnu karijeru započeli nakon 18. godine. Ispitanici su praćeni između četiri i sedam godina. Individualne frekvencije merene su u odnosu na pojedinačnu vrstu krivičnog dela, a ne na nivou ukupnog kriminaliteta. Iako se smatra da je period praćenja u ovoj studiji bio kratak, autori su utvrdili da frekvencija raste sa uzrastom ispitanika kod krivičnih dela u vezi sa drogom, provalna krađa i za kategoriju „ostalo“ u koju su svrstana sva druga krivična dela, pored sedam specifičnih koja su pojedinačno ispitivana. Frekvencija je ostala nepromenjena kod krivičnih dela krađa, teška telesna povreda, razbojništvo, krađa automobila i krivičnih dela vezana za oružje. Dodatno, uočeno je da su individualne stope zločina za većinu vrsta krivičnih dela bile nezavisne od broja ranijih hapšenja u evidenciji pojedinaca. Autori su izvestili da su se individualne stope zločina kretale od 1.72 krivičnih dela godišnje za prestupnike koji su izvršili krivično delo teška telesna povreda, pa sve do 10.88 za prestupnike koji su izvršili neko od imovinskih krivičnih dela. Na kraju, autori su izneli podatak da prestupnici dok su na slobodi izvršavaju između devet i sedamnaest teških krivičnih dela kao što su ubistvo, ubistvo iz nehata, silovanje, pljačka, teška telesna povreda, krađa i krađa motornih vozila (Blumstein and Cohen, 1979).

Dve studije koje su sprovedene na populaciji osuđenika, poznate pod nazivom Randova anketa zatvorenika (*Rand Inmate Survey – Rand Survey of Prison and Jail Inmates*) daju procene pojedinačnih stopa zločina za aktivne odrasle prestupnike

muškog pola. U prvoj studiji uzorak je činilo 642 osuđena lica u Kaliforniji od kojih su podaci prikupljeni na osnovu samoiskaza. U drugoj studiji istraživači su prikupili podatke na osnovu samoprijava oko 2200 zatvorenika o krivičnim delima koja su izvršili u periodu od dve godine koje su prethodile kazni zatvora koju su u trenutku istraživanja izdržavali. Rezultati prve studije pokazali su da osuđenici u proseku godišnje izvrše 115 krivičnih dela trgovina drogom i 14.2 krađa po osobi (Peterson et al., 1980). Podaci iz druge studije koja je obuhvatila zatvorenike iz Mičigena, Kalifornije i Teksasa ukazuju da prestupnici izvrše između 14.9 (Teksas) i 50.3 (Mičigen) provala godišnje i između 4.8 (Teksas) i 21.8 (Kalifornija) krađa na godišnjem nivou (Chaiken and Chaiken 1982). Dodatno, uočeno je da određena mala grupa prestupnika čini krivična dela značajno učestalije. Naime, 10% najaktivnijih osuđenika prijavilo je 600 izvršenih krivičnih dela u periodu od dve godine koje su prethodile izvršenju kazne zatvora, odnosno više od 10 krivičnih dela na nedeljnom nivou (Visser, 2000).

Blumštajn i saradnici (Blumstein *et al.*, 1986) su u jednoj od vodećih studija kriminalne karijere rezimirali varijacije individualne stope zločina aktivnih prestupnika prema polu i uzrastu. U odnosu na pol, otkrivena je niska stopa varijacije u frekvenciji između muškaraca i žena (2:1) za većinu krivičnih dela. Iako je stopa participacije ženskog pola u kriminalnim aktivnostima značajno niža, ženske osobe koje su aktivni prestupnici vrše krivična dela u sličnim frekvencijama kao osobe muškog pola. U odnosu na uzrast, otkrivene su neznatne promene u frekvencijama za specifična krivična dela, ali ukoliko se posmatraju svi tipovi kriminaliteta uočen je porast frekvencije u periodu maloletstva i pad tokom odraslog doba.

Sa druge strane, Koenova je istakla da se individualna stopa zločina razlikuje zavisno od težine i vrste krivičnih dela koje prestupnici vrše. Naime, frekvencija za nasilna krivična dela niža je od frekvencije izvršenja imovinskih krivičnih dela. Tako na primer, aktivan prestupnik koji je na slobodi izvrši u proseku dva do četiri ozbiljna nasilna krivična dela, u poređenju sa prestupnicima koji vrše pet do deset imovinskih krivičnih dela godišnje. Dodatno, autorka ističe da je stopa individualnog zločina viša u populaciji osuđenika, u odnosu na prestupnike koji su na slobodi. Na primer, osuđenici u proseku prijavljuju između 15 i 20 krađa i između 45 i 50 provala godišnje. Ovako visoke stope najvećim delom rezultat su krajnje zakrivljene distribucije frekvencije u populaciji prestupnika, pri čemu oni najaktivniji izvrše preko 100 krivičnih dela na godišnjem nivou (Cohen, 1986).

Nešto kasnije, Višerova (Visser, 1986) je ponovo analizirala podatke iz Rando-ve ankete zatvorenika kako bi procenila godišnju stopu individualnog zločina, pri čemu je iznela nove uvide. Prvo, gotovo polovina prestupnika iz uzorka prijavila je manje od pet krivičnih dela godišnje, dok je manja grupa delinkvenata prijavila iz-

vršenje nekoliko stotina krivičnih dela u godišnjem periodu. Slični rezultati dobijeni su i na uzorku zatvorenika iz Nju Orleansa gde je utvrđeno da najveći broj zatvorenika poćini manje od pet krivićnih dela, dok 10% najaktivnijih ispitanika izvrši preko 160 krivićnih dela godišnje (Miranne and Geerken 1991). Dalje, neki prestupnici nisu prijavili izvršenje krivićnog dela u posmatranom periodu pre stupanja na izdržavanje kazne zatvora, dok je određena grupa njih prijavila veliki broj krivićnih dela, te tako prijavljene visoke vrednosti imaju snažan uticaj na prosećnu vrednost frekvencije. Treće, pojedini delinkventi imaju kratkoroćne, a intenzivne periode ćinjenja krivićnih dela, odnosno u kratkom vremenskom periodu ćine krivićna dela u visokim frekvencijama. Drugi pak ćine krivićna dela manje više intermitentno, odnosno imaju duće periode tokom kojih ne vrše krivićna dela. Na kraju, Višerova je dovela u pitanje validnost procene frekvencije za prestupnike koji su bili u penalnim institucijama nekoliko meseci pre njihovog boravka u zatvoru u trenutku ispitivanja. Pretpostavlja se da su takvi delinkventi bili naroćito aktivni tokom kratkog perioda boravka na slobodi, te da generalizacija podataka dobijenih na takvom uzorku pojedinaca moće dovesti do precenjivanja godišnje stope individualnog zloćina (Visher, 1986). Upravo zbog toga, Rolf i Ćajken (Rolph and Chaiken, 1987) su predložili model u okviru kojeg se, prilikom procene individualne frekvencije, pravi razlika izmeću „mirne“ i aktivne faze prestupnika. Tako su uoćili da kada se u obzir uzme trajanje, odnosno dućina faze u kojoj prestupnik ne ćini krivićna dela, stope individualnog zloćina nešto su niće u porećenju sa prvobitno dobijenim procenama iz drugog Randovog istraćivanja. Nezavisno od toga, Višerova je potvrdila glavni zaključak Randovih istraćivanja da je stopa individualnog zloćina visoko zakrivljena ćak i u populaciji ozbiljnih prestupnika koji su na izdržavanju kazne zatvora (Visher, 1986). To potvrćuje da se mala grupa prestupnika koja tokom karijere krivićna dela vrši u izuzetno visokim frekvencijama uoćava i u populaciji osućenih lica.

Koristeći policijske zapise iz Metropolitan Projekta, Vikstrom (Wikstrom, 1990) je izraćunao uzrasno specifićne vrednosti frekvencije za nekoliko vrsta krivićnih dela do 25. godine ćivota ispitanika. Pojavila su se tri ključna nalaza. Prvo, frekvencija dostiće vrhunac na uzrastu od 15 godina za sva posmatrana krivićna dela (ukupan kriminalitet), pri ćemu je uoćeno da se u tom periodu izvrši 5.5 krivićnih dela po prestupniku. Ipak, zabelećene su varijacije izmeću vrste krivićnih dela i maksimalne frekvencije. Tako, frekvencija kod krivićnog dela kraće dostiće vrhunac oko 15. godine (3.3 prestupa po ućiniocu), kod prevare u 21. godini (3.3 krivićna dela po prestupniku) i kod nasilnih krivićnih dela u 23. godini (1.6 po ućiniocu). Dalje, individualna stopa zloćina duplo je veća kod muškaraca u porećenju sa ženama (9:4.5). Konaćno, frekvencija kod muškaraca dostiće vrhunac na uzrastu izmeću 15 i 17 godina, a kod žena na uzrastu od 22 do 24 godine. Ovo ukazuje da je, za razliku

od muškaraca, kod žena u starijem uzrastu prisutno neznatno smanjenje stope individualnog zločina (Wikstrom, 1990).

Hornej i Maršal (Horney and Marshall, 1991) preradili su Randovu metodologiju kako bi dobili preciznije procene frekvencije na uzorku zatvorenika iz Nebraske. Pomenuti autori sprovodili su individualne intervju sa osuđenima tokom kojih su beležili kriminalne aktivnosti prestupnika na mesečnom nivou što im je omogućilo da sagledaju promene u frekvencijama činjenja krivičnih dela svakog pojedinačnog prestupnika kroz relativno kratke vremenske periode. Fokusirali su se isključivo na pojedince koji su prijavili deset i više krivičnih dela tokom trogodišnjeg perioda praćenja. Otkrili su značajne varijabilnosti u smislu da su prestupnici izveštavali o periodima neaktivnosti, zatim niske, srednje i visoke aktivnosti u činjenju krivičnih dela. Dodatno, utvrđene su značajne razlike u vrednostima frekvencije kod pojedinačnih prestupnika tokom perioda posmatranja. Takođe, obrasci aktivnosti razlikovali su se zavisno od vrste krivičnih dela koje su delinkventi izvršavali. Za krivično delo razbojništvo uočeni su najduži periodi neaktivnosti, dok su prestupnici koji su se bavili trgovinom drogom imali najveći procenat aktivnih meseci i najveći procenat meseci sa visokim stopama frekvencije.

Keli i saradnici (Kelley *et al.*, 1997) ispitivali su individualne stope zločina kod ozbiljnih nasilnih krivičnih dela u tri longitudinalne studije koje su se bavile uzrocima i korelatima delinkvencije (Pitsburg, Denver, Ročester). Uzorak u Pitsburgu činilo je 1517 dečaka uzrasta od sedam do 13 godina, u Denveru 1527 ispitanika (52.8% dečaka) od sedam do 15 godina, a u Ročesteru 1000 učenika sedmog i osmog razreda (72.9% dečaka). Generalno posmatrano, aktivni prestupnici muškog pola izvršavaju nasilnija i teža krivična dela od aktivnih prestupnica. Godišnja stopa zločina pokazuje tendenciju kontinuiranog porasta na uzrastu između deset i 19 godina, s tim da kod prestupnica u Denveru i Ročesteru dostiže vrhunac između 14. i 15. godine. Kao u većini prethodnih studija, autori su uočili malu grupu prestupnika koja je odgovorna za najveći broj svih izvršenih krivičnih dela. Tako, od ukupnog uzroka, 14% prestupnika u Denveru, 15% u Ročesteru i 19% u Pitsburgu izvršilo je 85% od svih krivičnih dela u Denveru, 77% u Ročesteru i 75% u Pitsburgu. Dodatno, uočena je povezanost između uzrasta na kome započinje kriminalna karijera i visoke stope individualnog zločina. Rano uključivanje u kriminalne aktivnosti povećava verovatnoću da pojedinac u budućnosti vrši krivična dela u visokim frekvencijama (Kelley *et al.*, 1997).

U poznatoj Kembridž studiji o razvoju delinkventa u kojoj je praćeno 411 dečaka iz Londona dobijeni su podaci o frekvenciji činjenja krivičnih dela. Kada se individualna stopa zločina procenjivala na nivou celog uzorka (oni koji su tokom perioda praćenja činili krivična dela i oni koji to nisu) dobijeni su rezultati da su do uzrasta od 40 godina

ispitanici akumulirali 760 osuda. Pored toga, uočeno je da frekvencija dostiže maksimum na uzrastu od 17 (69 osuda) i 18 godina (67 osuda), a da su nakon toga prisutne izvesne varijacije sa uzrastom. Na uzrastu između 24 i 30 godina stopa individualnog zločina ostaje stabilna (manje od 20 osuda tokom svake godine), nakon čega opada u kasnim tridesetim godinama. Do 40. godine učestalost činjenja krivičnih dela pojedinačnih prestupnika je veoma mala, te su svega tri prestupnika osuđena za po jedno krivično delo. Dalje su istraživači nastojali da izračunaju prosečnu frekvenciju činjenja krivičnih dela na različitim uzrastima samo za aktivne prestupnike. To su postigli tako što su ukupan broj prestupa na svakom uzrastu delili sa brojem aktivnih prestupnika na tom konkretnom uzrastu. Na taj način dobili su podatke da individualna stopa zločina aktivnih prestupnika dostiže maksimum na uzrastu od 16 godina. Stopa ostaje stabilna do 22. godine, nakon čega kontinuirano opada do kasnih dvadesetih godina. Takav trend prisutan je sve do tridesetih godina, nakon čega se novi maksimum u frekvenciji činjenja krivičnih dela uočava na uzrastu od oko 37 godina. Vrednosti frekvencije nakon toga ponovo opadaju. Ukoliko se posmatraju samo prestupnici koji čine krivična dela sa elementima nasilja, uočene su vrlo slične tendencije u učestalosti izvršenja krivičnih dela. Naime, kod nasilnih prestupnika, vrednosti frekvencije dostižu najviše vrednosti na uzrastu između 16 i 20 godina, opadaju na uzrastu između 21 i 25 godina, nakon čega do 40. godine ostaju stabilne (Piquero *et al.*, 2007).

Sumiranjem postojećih saznanja o frekvenciji Spelman (Spelman, 1994), izvođi nekoliko zaključaka. Prvo, za utvrđivanje prosečnog broja krivičnih dela koriste se različiti parametri uslovljeni načinom definisanja i operacionalizacijom stope individualnog zločina od strane samih istraživača. Drugo, većina varijacija u stopi individualnog zločina može biti posredovana razlikama u populaciji obuhvaćenoj uzorkom. Sasvim je očekivano da stopa individualnog zločina bude viša u populaciji osuđenih lica koja se nalaze na izdržavanju zatvorske kazne (tzv. zatvorska populacija) nego u opštoj osuđeničkoj populaciji ili populaciji lica kojima je izrečena neka druga krivična sankcija. Treće, prosečni prestupnik izvrši oko osam prestupa godišnje, dok prestupnici koji su u nekom periodu svog života izdržavali zatvorsku kaznu vrše od 30 do 50 prestupa godišnje kada su aktivni, pri čemu u godini pre zatvaranja taj broj u proseku iznosi od 60 do 100 prestupa. Četvrto, delinkventi ne vrše prestupe stalno. Drugim rečima, postoje dokazi da mnogi prestupnici imaju duge vremenske periode u kojima uopšte ne vrše prestupe. I peto, distribucija frekvencije je visoko zakrivljena, u smislu da se mali broj prestupnika pojavljuje kao izvršilac mnogo većeg broja krivičnih dela nego što iznosi prosečna stopa individualnog zločina.

Navedeni podaci ukazuju na važnost izučavanja ranijeg kriminalnog ponašanja kao pokazatelja budućeg kriminalnog ponašanja. Naime, rezultati studija kriminalne karijere pokazuju da je u populaciji prestupnika važno napraviti razliku između onih

koji krivična dela izvršavaju u izuzetno visokim frekvencijama i onih koji krivična dela ne vrše toliko često tokom karijere. Iako se radi o malom broju delinkvenata (manje od 10% od ukupnog broja prestupnika) koji izvršava krivična dela u visokim stopama (preko 100 krivičnih dela u periodu od jedne godine) jasno je da pažnju aktera u okviru krivično-pravnog sistema treba usmeriti na ovu populaciju. Ovo utoliko što je za učestalost izvršenja krivičnih dela u budućnosti najznačajniji podatak o prethodnoj učestalosti činjenja krivnih dela (Farrington, 1987). Stopa individualnog zločina treba da bude jedan od ključnih parametara prilikom izricanja krivične sankcije i odmeravanja dužine zatvorske kazne. Kasnije, prilikom stupanja prestupnika na izvršenje kazne zatvora ranije kriminalno ponašanje izraženo kroz učestalost činjenja krivičnih dela tokom karijere treba da omogući adekvatnu kategorizaciju i klasifikaciju unutar zatvora i upućivanje visokofrekventnih prestupnika na specijalizovane programe tretmana koji bi bili usmereni na otklanjanje faktora koji doprinose perzistenciji kriminalnog ponašanja. Pri tome treba uzeti u obzir i druge podatke o parametrima kriminalne karijere kao što su uzrast na kome započinje, dužina i specijalizacija tokom karijere kako bi primenjeni programi bili efektivniji.

Istraživanja kriminalne karijere uopšte, pa i dimenzije frekvencije nisu u dovoljnoj meri zastupljena u Republici Srbiji. Dostupne su dve su studije u kojima su se autori na posredan način bavili utvrđivanjem i analizom učestalosti izvršenja krivičnih dela tokom kriminalne karijere prestupnika.

U istraživanju sprovedenom u Kazneno-popravnom zavodu u Sremskoj Mitrovici na uzorku od 400 osuđenika koji su nakon izlaska iz ustanove praćeni u periodu između četiri i šest godina, nalazi su ukazali da je recidivizam povezan sa ranijim kriminalnim ponašanjem. Naime, uočeno je da je recidivizam zastupljeniji u populaciji prestupnika sa velikim brojem prethodno izvršenih krivičnih dela i sa velikim brojem ranijih osuda u poređenju sa populacijom neredidivista. Povratnici su u proseku prethodno bili osuđivani oko četiri puta, pri čemu se raspon kretao od jedne do 22 ranije osude. Na ispitivanom uzorku utvrđeno je da je od 168 osuđenika koja su prethodno izdržavala kaznu zatvora, 44% opet se našlo u sistemu izvršenja (Vujičić, 2023).

U drugom istraživanju koje je sprovedeno na uzorku od 205 povratnika (lica osuđena za jedno ili više krivičnih dela) koji su se u trenutku sprovođenja istraživanja nalazili u Kazneno-popravnom zavodu Sremska Mitrovica utvrđeno je da je najveći broj povratnika osuđen za dva krivična dela (21.5%), pri čemu se sa povećanjem broja krivičnih dela smanjuje broj prestupnika. Ovo istraživanje potvrdilo je nalaze koji su dobijeni u studijama stranih autora o postojanju male grupe prestupnika koja u visokim frekvencijama izvršava krivična dela tokom karijere. Tako je, 43.4% osuđenika iz uzorka u svojoj karijeri izvršilo pet i više krivičnih dela (hronični prestupnici), dok je 3.4% tokom karijere izvršilo deset krivičnih dela (Lukić, 2012).

Problemi procene frekvencije individualnog zločina

Sve studije kriminalne karijere ukazale su na postojanje malog broja pojedinaca koji krivična dela izvršavaju u visokim frekvencijama tokom određenog vremenskog perioda. Na bilo kom uzorku ispitanika postojaće neravnomerna distribucija krivičnih dela (Fox and Tracy, 1988). Taj nalaz usmerio je istraživače na proučavanje tzv. hroničnih prestupnika koji tokom perioda posmatranja izvršavaju pet i više krivičnih dela (Wolfgang *et al.*, 1972) i na ispitivanje mogućnosti za prospektivnu identifikaciju prestupnika sa visokom frekvencijom tokom karijere.

U meri u kojoj je u okviru krivičnog sistema moguće ispravno identifikovati male grupe hroničnih prestupnika, kriminalna aktivnost mogla bi biti značajno smanjena. Ipak, dosadašnje prediktivne metode iznedrile su brojne probleme. Pre svega, veliki broj prestupnika bio je pogrešno klasifikovan. Naime, Grinvud i Tarner (Greenwood and Turner, 1987) su korišćenjem podataka zasnovanih na informacijama follow-up kriminalne istorije osuđenih lica iz Kalifornije koja su učestvovala u Randovoj anketi i bila dve godine na slobodi nakon izvršene zatvorske kazne, ispitali obim u kome je Sedmo-faktorska prediktivna skala (Greenwood and Abrahams, 1982) uspešna u predikciji postpenalnog recidivizma. Sedam faktora iz skale na osnovu kojih je vršena predikcija stope individualnog zločina uključuje: prethodnu osuđivanost za isto krivično delo, boravak u zatvoru duži od jedne godine tokom perioda od dve godine koje su prethodile ispitivanju, osuđivanost pre 16. godine, izdržavanje kazne maloletničkog zatvora, zloupotreba droga tokom dve godine koje su prethodile istraživanju, zloupotreba droga u periodu maloletstva i duži periodi nezaposlenosti (više od jedne godine tokom dve godine koje su prethodile istraživanju) (Greenwood and Turner, 1987). Utvrđeno je da skala nije veoma efektivna u predikciji postpenalne kriminalne aktivnosti kada se meri krivičnopravni recidivizam preko hapšenja. Naime, većina otpuštenih osuđenika, nezavisno da li su ocenjeni kao prestupnici sa visokom ili niskom stopom kriminaliteta, bili su ponovo uhapšeni tokom naredne dve godine. Grinvud i Tarner (Greenwood and Turner, 1987) su takođe kreirali meru godišnje stope hapšenja prestupnika (tj. broj hapšenja prestupnika po godini kada su na slobodi) za follow-up uzorak, a kao prestupnici sa visokom stopom hapšenja označeni su pojedinci koji su imali stvarnu stopu hapšenja veću od 0.78. Otkrili su da je Sedmo-faktorska skala preciznija u predviđanju penalnog recidivizma, nego u predviđanju godišnjih stopa hapšenja. Tako, od ukupnog broja prestupnika za koje se predviđala umerena stopa hapšenja 39% imalo je zapravo visoku godišnju stopu hapšenja, dok je među prestupnicima sa previđenom visokom stopom taj udeo iznosio 57%. Smatra se da su dobijeni podaci rezultat činjenice da je kao ishod uzimana stopa hapšenja (μ), umesto frekvencije činjenja

krivičnih dela (λ). Višerova (Visher, 1986) je, za potrebe provere prediktivnosti skale, naknadno analizirala podatke Randove ankete i utvrdila da je 55% ispitanika iz grupe prestupnika za koju je prediktovana visoka stopa individualnog zločina (27% ukupnog uzorka) bilo pogrešno pozitivno klasifikovano. Zapravo, konstatovano je da skala pouzdanija za identifikovanje prestupnika sa niskom stopom individualnog zločina. Deceniju kasnije, Ohan (Auerhahn, 1999) je replicirala originalnu studiju na reprezentativnom uzorku kalifornijskih zatvorenika i utvrdila da ukupna prediktivna vrednost skale, odnosno tačnost razvrstavanja osuđenika u kategorije iznosi 60%, što ukazuje na značajan udeo grešaka u identifikovanju prestupnika sa visokom frekvencijom u ranijim analizama. Prema kalkulacijama ove autorke, samo 5.6% zatvorenika je bilo pogrešno klasifikovano u grupu prestupnika sa visokom stopom individualnog zločina, među kojima je samo 1% bilo prestupnika sa niskom stopom. Drugi pak navode da se polovina, do dve trećine procena prestupnika sa visokom stopom individualnog zločina pokazalo netačnim (Blumstein *et al.*, 1986; Farrington 1987; Spelman, 1994), te se i dalje traga za pouzdanim instrumentima za predviđanje prestupnika sa visokom frekvencijom.

Zaključak

Procena individualne frekvencije zločina jedan je od najtežih zadataka istraživača koji se bave proučavanjem kriminalnog ponašanja tokom celokupnog životnog toka pojedinačnog prestupnika. Blagovremeno otkrivanje pojedinaca koji će tokom kriminalne karijere izvršavati krivična dela u visokim frekvencijama važno je kako sa aspekta prevencije kriminaliteta, tako i prevencije penalnog recidivizma. Na osnovu prikazanih rezultata studija kriminalne karijere, može se zaključiti da podaci o frekvenciji zavise od mnogobrojnih faktora. Među njima se posebno izdvaja način na koji se dolazi do podataka o izvršenju krivičnih dela (zvanična evidencija ili samoprijavljivanje delinkvenata), populacija na kojoj se vrši istraživanje (prestupnička, osuđenička ili opšta), zatim uzrast ispitanika i vrsta krivičnog dela. Stope individualnog zločina posebno su visoke kada se podaci prikupljaju putem samoprijavljivanja delinkvenata i kada se istraživanje sprovodi na osuđeničkoj populaciji. Dalje, frekvencija je naročito visoka kod prestupnika koji tokom karijere vrše imovinska krivična dela i krivična dela u vezi sa drogom, dok su stope značajno niže kod izvršilaca krivičnih dela sa elementima nasilja. Ukoliko govorimo o uzrastu ispitanika na kojem je frekvencija najviša, nalazi dostupnih studija nisu dosledni, s tim da se ipak može zaključiti da sa uzrastom ispitanika dolazi do izvesnog opadanja stope individualnog zločina. Studije kriminalne karijere u kojima je ispitivana stopa individualnog zločina uglavnom su zasnovane na ponovnim osudama

ili hapšenjima prestupnika. S tim u vezi, razumno je prihvatiti da ukoliko je visoka stopa individualnog zločina prediktor ponovnog osuđivanja i hapšenja prestupnika, onda svakako jeste i prediktor ponovnog zatvaranja. Ovo posebno ukoliko se ima u vidu podatak dobijen u istraživanjima da prestupnici koji imaju visoku stopu individualnog zločina u velikoj meri izvršavaju teška, nasilna krivična dela (Piquero *et al.*, 2007). Kako se visoka stopa individualnog zločina javlja kao prediktor ponovnog osuđivanja i upućivanja prestupnika u zatvor, razumno je nastojanje istraživača da utvrde da li i na koji način prestupnici koji izvršavaju krivična dela u visokim frekvencijama mogu prospektivno da se identifikuju. Kao što je u radu razmotreno prisutne su izvesne teškoće u blagovremenom otkrivanju hroničnih prestupnika. Dostupni instrumenti procene buduće stope individualnog zločina pogodniji su za otkrivanje prestupnika sa niskom, nego prestupnika sa visokom frekvencijom. Činjenica da veliki broj prestupnika bude pogrešno klasifikovan u grupu sa visokim rizikom za činjenje krivičnih dela nakon otpuštanja iz ustanove otežava usmeravanje preventivnih i tretmanskih aktivnosti na one prestupnike kojima su zaista potrebne.

Reference

- Auerhahn, K. (1999) 'Selective incapacitation and the problem of prediction', *Criminology*, 37(4), 703-734. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1999.tb00502.x>
- Barnett, A. and Lofaso, A. J. (1985) 'Selective incapacitation and the Philadelphia cohort data', *Journal of Quantitative Criminology*, 1(1), 3-36. <https://doi.org/10.1007/BF01065247>
- Blumstein, A. and Cohen, J. (1979) 'Estimation of individual crime rates from arrest records', *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 70(4), 561-585. <https://doi.org/10.2307/1142642>
- Blumstein, A., Cohen, J. and Farrington, D. P. (1988) 'Criminal career research: Its value for criminology', *Criminology*, 26(1), 1-35. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1988.tb00829.x>
- Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J. A. and Visser, C. A. (1986) *Criminal Careers and "Career Criminals"*. National Academy Press. <https://doi.org/10.17226/922>
- Chaiken, J. M. and Chaiken, M. (1982) Varieties of criminal behavior. *Rand Report R-2814-NIJ*. Rand Corporation.
- Cohen, J. (1983) 'Incapacitation as a strategy for crime control: possibilities and pitfalls', *Crime and Justice*, 5, 1-84. <https://doi.org/10.1086/449093>
- Cohen, J. (1986) 'Research on criminal careers: Individual frequency rates and offense seriousness', In: A. Blumstein, J. Cohen, J. A. Roth, and C. A. Visser (eds.) *Criminal Careers and "Career Criminals"*. National Academy Press, 121-157.
- Doležal, D. (2009) *Kriminalna karijera i kriminalni životni stil*. Doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu.
- Elliott, D. S., Ageton, S. S., Huizinga, D., Knowles, B. and Canter, R. (1983) *The Prevalence and incidence of delinquent behavior: 1976-1980*. Behavioral Research Institute.
- Farrington, D. P. (1987) 'Predicting individual crime rates', *Crime and Justice*, 9, 53-101. <https://doi.org/10.1086/449132>
- Farrington, D. P., MacLeod, J. F. and Piquero, A. R. (2016) 'Mathematical models of criminal careers: Deriving and testing quantitative predictors', *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 53(3), 336-355. <https://doi.org/10.1177/0022427815620237>
- Fox, J.A. and Tracy, P.E. (1988) 'A measure of skewness in offense distributions', *Journal of Quantitative Criminology*, 4, 259-274. <https://doi.org/10.1007/BF01072453>
- Greenwood, P. M. and Abrahamse, A. (1982) Selective incapacitation. *Rand Report R-2815-NIJ*. Rand Corporation.

- Greenwood, P. M. and Turner, S. (1987) Selective incapacitation revised: Why the high-rate offenders are hard to predict. *Rand Report R-3397-NIJ*. Rand Corporation
- Horney, J. and Marshall, I. H. (1991) 'Measuring lambda through self-reports', *Criminology*, 29(3), 471-496. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1991.tb01075.x>
- Kelley, B. T., Huizinga, D. H., Thornberry, T. P. and Loeber, R. (1997) *Epidemiology of serious violence*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention.
- Lukić, N. (2012) 'Istraživanje početka kriminalne karijere', u: Ignjatović, Đ. (ur.) *Kaznena reakcija u Srbiji*. Beograd: Pravni fakultet, Univerzitet u Beogradu, 289-305.
- Miranne, A. C. and Geerken, M. R. (1991) 'The New Orleans inmate survey: A test of Greenwood's predictive scale', *Criminology*, 29(3), 497- 518. <https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1991.tb01076.x>
- Nikolić-Ristanović, V. i Konstantinović-Vilić, S. (2018) *Kriminologija*. Prometej.
- Petersilia, J., Greenwood, P. W. and Lavin, M. (1978) *Criminal careers of habitual felons*. National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice, 6(4), 378-379. [https://doi.org/10.1016/0047-2352\(78\)90109-5](https://doi.org/10.1016/0047-2352(78)90109-5)
- Peterson, M. A., Polich, S. and Braiker, H. B. (1980) Doing crime: A survey of California Prison Inmates. *Rand Report R-2200-DOJ*. Rand Corporation.
- Piquero, A. R., Farrington, D. P. and Blumstein, A. (2003) 'The criminal career paradigm', *Crime and Justice*, 30(1), 359-506. <https://doi.org/10.1086/652234>
- Piquero, A. R., Farrington, D. P. and Blumstein, A. (2007) *Key Issues in Criminal Career Research: New Analyses of the Cambridge Study in Delinquent Development*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511499494>
- Rolph, J. E. and Chaiken, J. M. (1987) Identifying high-rate serious criminals from official records. *Rand Report R-3433-NIJ*. Rand Corporation.
- Spelman, W. (1994) *Criminal incapacitation*. Plenum Press.
- Visher, C. A. (1986) 'The Rand inmate survey: A Re-analysis', in: Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J. A., Visher, C.A. (eds.) *Criminal Careers and "Career Criminals"*. National Academy Press, 215-232.
- Visher, C. A. (2000) 'Career criminals and crime control', in: Sheley, J. F., Calif, B. (eds.) *Criminology: A Contemporary Handbook*. Wadsworth, 121-127.
- Vujičić, N. (2023) *Izvršenje kazne zatvora i odustajanje od kriminalnog ponašanja*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu.
- Wikstrom, P. H. (1990) 'Age and crime in a Stockholm cohort'. *Journal of Quantitative Criminology*, 6, 61-84. <https://doi.org/10.1007/BF01065290>
- Wolfgang, M. E., Figlio, R. M. and Sellin, T. (1972) *Delinquency in a birth cohort*. University of Chicago Press.

High individual crime rate as a predictor of penal recidivism

Dragana Bogićević^a, Branislava Popović-Ćitić^b

The individual crime rate reflects the frequency with which crimes are committed by active offenders. Research on criminal careers has identified it as one of the most important dimension that enables a better understanding of individual criminal behavior. The aim of this paper is to point out the importance of examining the individual frequency of offending when it comes to determining the risk of penal recidivism. The available research shows that individual crime rates are variable and depend on a number of factors, including gender, the age of the offender, the type of offense, and the age at which a criminal career begins. Studies of criminal careers have observed a small group of offenders who commit frequent offenses over the course of their criminal career (chronic or persistent offenders), leading to consideration of the possibility of prospective identification of such offenders. However, the results show that the current methods for identifying chronic offenders are not reliable enough and that they cannot be considered as a tool for assessing (penal) recidivism risk. If we take into account the fact that the best indicator of future criminal behavior is past criminal behavior, it becomes clear how important it is to adequately assess and predict the individual crime rate, both from the point of view of applying appropriate treatment within prison and for the prevention of penal recidivism.

KEYWORDS: individual crime rate, frequency of offending, criminal career, penal recidivism.

© 2025 by authors

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International

^a Junior research assistant, University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation.

^b Full professor, University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation.